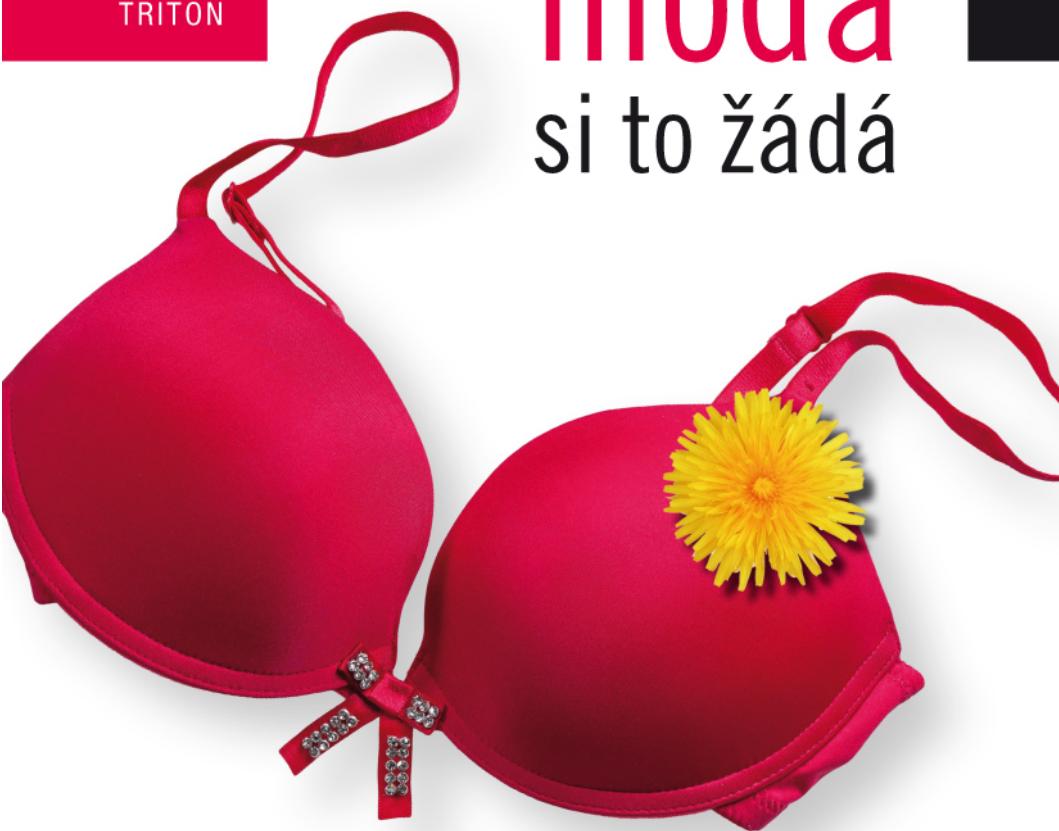

TRITON

móda si to žádá

Sydney Ross Singer
Soma Grismaijerová

Jak nošení podprsenky
přispívá ke vzniku
rakoviny prsu

TRITON
Praha / Kroměříž

Sydney Ross Singer
Soma Grismaijerová

MÓDA SI TO ŽÁDÁ
Jak nošení podprsenky přispívá
ke vzniku rakoviny prsu

Stanislav Juhaňák – TRITON

móda si to žádá

Jak nošení podprsenky
přispívá ke vzniku
rakoviny prsu

Sydney Ross Singer
Soma Grismaijerová

přeložila Jana Gigov

Sydney Ross Singer
Soma Grismaijerová

Móda si to žádá

Jak nošení podprsenky přispívá ke vzniku rakoviny prsu

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Copyright © 1995, 2002, 2006 by Sydney Ross Singer and Soma Grismaijer

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2014

Translation © Jana Gigov, 2014

Cover © Renata Brtnická, 2014

Inside illustration © Jiří Hlaváček, 2014

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,

www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-700-2

*Tuto knihu věnujeme ženám ze všech koutů světa,
trpícím rakovinou prsu, a jejich rodinám.
Přejeme si, aby budoucí generace byly podobného neštěstí ušetřeny.*

Obsah

Poděkování	11
Předmluva	13
Úvod	18
Kapitola 1: Hledání nepřítele	22
Kapitola 2: Objevení souvislostí	37
Kapitola 3: Móda si to žádá	43
Kapitola 4: Širší perspektiva	68
Kapitola 5: Ověření teorie	91
Kapitola 6: Kontakt s veřejností	100
Kapitola 7: Kráska a podprsenka	139
Kapitola 8: Být, či nebýt	156
Kapitola 9: Skutečný nepřítel	165
Literatura	169
Rejstřík	177
O autorech	183
Doslov ke knize	184

Poděkování

Úspěch každého průkopnického projektu závisí na dvou vzácných lidských vlastnostech: nepředpojatosti a touze po pravdě. John DeBarthe, Ph.D., z Marylandské univerzity a Sherman Dickman, Ph.D., z Utažské univerzity nám byli neocenitelnými přáteli a učiteli. Bernard Kaufman, Ph.D., z Dukeovy univerzity nás zavedl do tajů biochemie lidského těla. Inspirovali nás Naomi Quinnová, Ph.D., a Richard Fox, Ph.D., z katedry antropologie Dukeovy univerzity, kteří nám otevřeli zcela nový pohled na svět.

Paulu Garrahanovi, našemu dobrému příteli, děkujeme za jedinečný vhled do lidské přirozenosti. Přátelům Scottu Hillmannovi, M.D., a Marku Wyseovi, M.D., děkujeme za jejich pevné přesvědčení, že pole medicíny je dostatečně široké na to, aby pojalo nové myšlenky a koncepty. Ronald Carson, Ph.D., John Durate, Ph.D., a Mary Winklerová, Ph.D., z Ústavu pro humanitní studia v medicíně na Lékařské fakultě Texaské univerzity v Galvestonu nám poskytli neocenitelné informace o problematice vyššího vzdělávání a specializace. Přátelé Jean Kelman, Ph.D., a Pamela Wibleová, M.D., při nás stáli, když šlo do tuhého. Lemone Yielding, M.D., z Lékařské fakulty Texaské univerzity nás obeznámil s problematikou výzkumu a vzdělávání ve standardní medicíně. Daniel Traber, M.D., nám pomohl pochopit krutost a zbytečnost lékařského výzkumu na zvířatech.

Za obětavou pomoc a neutuchající podporu děkujeme také Wandě Snyderové, Rosalii Gordonové, Ermě a Robertu Fisherovým, Nancy a Henrymu Reynoldsovým, Johnu Mesonovi, M.D., a Margaret Moorové. Děkujeme Domenice Higinsové a Tesse Faceyové, že nám přispěchaly na pomoc vždy, když to bylo potřeba.

Všem dobrovolníkům děkujeme za šíření dotazníku pro „Studii o vlivu podprsenek na vznik rakoviny prsu“ („Bra and Breast Cancer Study“ neboli BBC). Děkujeme ženám ze všech koutů Spojených států amerických za jejich ochotu podělit se s námi o intimní podrobnosti ze svých životů.

Za pomoc a podporu při realizaci tohoto projektu děkujeme svým rodičům, Hildě a Haroldu Singerovým a Mollie Richové a Carlu Mayerovi, kteří nám vštípili touhu po pravdě a odvahu pochybovat o současném stavu poznání v medicíně. Obzvláště děkuji svému bratru, Jeffu Singerovi, M.D., který mě vždy inspiroval k hledání nových úhlů pohledu a nutil mě ověřovat si teorie v praxi.

Jestliže se splní naše očekávání a tato kniha bude pro lidstvo takovým přínosem, v jaký doufáme, předem děkujeme všem, které inspiroje k novému, zdravějšímu způsobu života, za jejich odvahu a integritu.

Sydney Ross Singer a Soma Grismaijerová

Předmluva

Rakovina je snad nejobávanější lidskou nemocí a mezi ženami panuje velký strach z rakoviny prsu.

Hlavní příčinou jejich obav je pocit bezmoci a nedostatek vědomostí. Kdybychom znali příčinu rakoviny prsu, ženy by věděly, jak nemoci předcházet a co dělat, aby si udržely pevné zdraví. Znalosti o příčinách nemoci nás zbavují strachu. V temnotě nevědomosti na nás strach neustále útočí.

Přestože si rakovina prsu již vyžádala mnoho obětí, nikdo nevyvinul dostatečnou snahu, aby rostoucí hrozbu zastavil. Prakticky všechny americké ženy jsou si dnes vědomy, že i ony mohou této novodobé metle podlehnout. Možná onemocněly jejich přítelkyně nebo příbuzné, podstoupily léčbu či zemřely. Možná samy s hrůzou objevily bulku v prsu. Podle současných odhadů u sebe až devadesát procent všech amerických žen v průběhu života objeví bulku v prsu a setkají se tak tváří v tvář s hrozbou rakoviny. Většina takových bulek naštěstí není zhoubná. Mohou ženy podniknout nějaká účinná opatření, aby se této dosud nedostatečně prozkoumané hrozbě vyhnuly?

Odpověď na tuto otázku nalezneme pouze tehdy, podaří-li se nám odhalit dosud neznámé příčiny rakoviny prsu a porozumět jim. Proč zůstávají příčiny obestřeny tajemstvím? Hledali je výzkumní pracovníci na špatných místech? Je možné, aby nové směry ve výzkumu odhalily takové aspekty této nemoci, jimž nebyla v minulosti věnována pozornost, byly přehlíženy nebo nesprávně pochopeny?

V souvislosti s rakovinou prsu bylo identifikováno několik rizikových faktorů, není však zcela jasné, jakým způsobem přispívají k jejímu vzniku. Vědci objevili mechanismy vzniku rakovinných buněk,

včetně vlivu hormonů, DNA a jiných buněčných molekul a struktur. K rozvoji rakoviny přispívá radioaktivní záření, jisté chemické látky a genetické faktory. S rakovinou prsu bývají spojovány i určité nezdravé životní návyky. Žádný výzkum však dosud nepřinesl vyčerpávající odpověď na otázku, co rakovinu prsu způsobuje.

Rozdíl mezi rizikovými faktory spojovanými s rakovinou prsu a její skutečnou příčinou spočívá v tom, že u nemocných žen se sice objevují jisté rizikové faktory, nevysvětlují však, proč se u pacientek nemoc projevila. Skutečné příčiny nemoci musejí splňovat přísnější kritéria, musejí smysluplně osvětlovat vznik onemocnění, ne pouze poukazovat na dané statistické souvislosti.

Záhada obestírající karcinom prsu a jiné druhy rakoviny má kořeny v omezených metodách výzkumu. Všechna vědecká odvětví se vyznačují vlastním úhlem pohledu na svět a správnou metodologií výzkumu. Naše studie vychází z nové metody výzkumu a pohledu na rakovinu prsu: *aplikované lékařské antropologie*.

Dovolte mi objasnit jednotlivé prvky tohoto přístupu. Aplikovaná lékařská antropologie vychází z obecné antropologie neboli vědy o člověku a lidských společnostech. Jedná se pravděpodobně o jednu z nejširších oblastí vědy, neboť zahrnuje veškeré lidské aktivity, včetně jistých stránek života, jež všichni pokládáme za samozřejmé, například stravovací návyky a způsoby oblékání. Věnuje se i studiu ekonomických systémů, politických struktur, ideologií, myšlenkových procesů, náboženství, mužských a ženských rolí, mezilidských vztahů, způsobů sebevyjadřování včetně jazyka, umění, hudby, tance a veškerých aktivit, které z nás činí lidské bytosti. K porozumění onemocněním, jako je rakovina prsu, antropologie přispívá studiem životních stylů, a jak brzy zjistíme, za většinu našich onemocnění a předčasných úmrtí jsou zodpovědné právě ony.

Abychom pochopili, jak životní styl ovlivňuje lidské zdraví, musíme vědět, jak funguje lidské tělo. Lékařská antropologie se věnuje studiu zdravotních obtíží charakteristických pro různé kultury. U rakoviny prsu mohou například lékařští antropologové věnovat pozornost tomu, jakým způsobem probíhá její léčba u odlišných kultur,

a soustředit se na porovnávání diagnostických a léčebných metod a možná i jejich výsledků.

Naše studie však rámec lékařské antropologie překračuje. Lékařská antropologie, stejně jako obecná antropologie, patří mezi základní vědy. My praktikujeme *aplikovanou* vědu. Rozdíl spočívá v tom, že základní vědy se zaměřují na shromažďování poznatků. Jsou poháněny zvědavostí a touhou po poznání světa, nezabývají se ale praktickým využitím získaných informací. Jinými slovy, vědci pracující v těchto odvětvích provádějí výzkum, který v současné době nemá praktické využití. Aplikované vědy se soustředí na konkrétní problematiku.

Na poli aplikované lékařské antropologie se tedy nezabýváme pouze studiem kulturních aspektů nemocí, ale zkoumáme, jak kulturní faktory přispívají k jejich vzniku. Snažíme se odhalit biologické důsledky jistých kulturních praktik. Nemoci vyvolané kulturními praktikami označujeme za *kulturně podmíněná onemocnění*. Za kulturně podmíněná onemocnění jsou v převážné většině případů považovány například srdeční choroby, neboť vznikají na základě jistého životního stylu, mezi jehož charakteristické rysy patří vysoká úroveň stresu, špatné stravovací návyky a nedostatek pohybu.

Ptáte se, jak jsme k tomuto konceptu aplikované lékařské antropologie dospěli? V průběhu postgraduálního studia a praxe v oblasti antropologie, biochemie a lékařství jsem měl možnost důkladně se obeznámit se silnými i slabými stránkami těchto oborů.

Silné stránky výzkumu na poli biochemie spočívají v přesnosti a využití vysoce analytických metod, nedostatky tohoto odvětví však charakterizuje pohled na veškeré životní děje, dokonce i lidské chování, jako na biochemické procesy. Naše „lidskost“ se tak ztrácí v laboratorních baňkách a zkumavkách.

Přednosti kulturní antropologie tkví v širokém úhlu pohledu na člověka a lidstvo a ve studiu světa z mnoha různých perspektiv, chybí jí ale důslednost a pečlivost exaktních věd. Jako základní věda také postrádá zajištění praktického využití výsledků výzkumu.

Za výhodu lékařství můžeme považovat jeho vysoce odborný pohled na lidské tělo z hlediska fyziologie a chemie, avšak jeho slabost

spočívá v tom, že na lidský organismus nahlíží jako na jakýsi stroj, v němž probíhají přesně dané chemické reakce. Tyto nedostatky, zmiňované již v souvislosti s biochemií, jsou charakteristické i pro lékařství, neboť je do velké míry biochemií ovlivňováno. Nejsm si vědom, že by soudobé lékařství či jakákoli jeho disciplína pohlížely na člověka jako na kulturní bytost.

Všechny výše uvedené obory sice mají své nedostatky, jejich silné stránky ale můžeme úspěšně spojit, jak ostatně dokazuje náš koncept aplikované lékařské antropologie.

Tento nový přístup k výzkumu však není jen mou zásluhou. K hledání příčin rakoviny prsu mě inspirovala má manželka a kolegyně při výzkumu i psaní této knihy, Soma Grismaijerová. Díky svému vzdělání a bohatým zkušenostem v oblasti behaviorálních věd, ekologie, zdravého životního prostředí a antropologie rozšířila náš přístup o hledisko vztahu k životnímu prostředí. Lidem a jejich životním stylem můžeme totiž správně porozumět teprve tehdy, pochopíme-li povahu přírodního světa a lidmi vytvořených civilizací, jež dávají vzniknout různým způsobům života.

Soma náš projekt také obohatila způsobem, jakým by to muž nikdy nedokázal: vnesla do něj typicky ženskou perspektivu. Rakovina prsu je v první řadě ženským onemocněním a úspěch našeho projektu závisel na Somině schopnosti klást ženám objektivní dotazy ohledně jejich životního stylu a onemocnění. Na základě našeho prakticky orientovaného přístupu jsme dospěli k novému pohledu na rakovinu prsu. Naše závěry se zdají tak zřejmé, až nás překvapilo, že k nim před námi nikdo jiný nedospěl. Vyvinuli jsme novou teorii o vzniku rakoviny prsu a ověřili ji originálním výzkumem na několika tisících žen. Jsme přesvědčeni, že jsme odhalili zcela zásadní souvislosti.

Věříme, že jsme našli skutečnou příčinu rakoviny prsu. Jedná se o mechanismus, který spouštějí ženy samy, jsou k tomu ale nuceny společností.

Jak sami uvidíte, příčiny rakoviny prsu jsou složité. Patří mezi ně biologické, environmentální a kulturní faktory. Některé lze jen velmi těžko změnit, u jiných je to snadné.

Jsme si vědomi, že tvrzení, že nošení podprsenky přispívá ke vzniku rakoviny prsu, se může snadno stát terčem vtipů a posměšků. Chápeme, že smích někdy funguje jako výborný obranný mechanismus. Žádáme vás jen o to, abyste fakta obsažená v této knize posuzovali spravedlivě, to je vše.

Doufáme, že tato kniha vnese dostatek světla do temnoty obklopující rakovinu prsu. Když sami zjistíme, co se vlastně v lidském těle odehrává, budeme schopni lépe porozumět hlavní příčině tohoto onemocnění. Pochopíme-li, jak vzniká, budeme mu moci zabránit.

Sydney Ross Singer

Úvod

„Podprsenky způsobují rakovinu prsu?! To si děláte legraci, ne?“ Tak by nejspíše vypadala běžná reakce. Podprsenky byly vytvořeny proto, aby zdůrazňovaly ženské poprsí, a ani by nás tedy nenapadlo, že by mohly způsobovat rakovinu prsu. Při myšlence na podprsenku se nám vybaví popová zpěvačka Madonna, ne amputace prsu. Podprsenky nosíme proto, abychom měly pěkný výstřih, ne rakovinu. Nebo snad ne?

Jak brzy zjistíte, podprsenky nejsou jen pouhé módní doplňky. Přetvářejí mnohem více než jen náš vzhled.

Ženy své poprsí vnímají jako jednu z nejdůležitějších částí svého těla. Jejich fixace na něj je bezpochyby vyvolána hotovou posedlostí současné společnosti ženským poprsím. Ženská móda, od spodního prádla přes plavky až po pracovní oblečení a večerní toalety, klade důraz na linii poprsí. Celá Amerika je nadry doslova posedlá.

Je ironií, že právě tato posedlost může být hlavní příčinou rakoviny.

Nové objevy

Vědci se horečně snaží objevit příčinu rakoviny prsu. Tisíce lidí zasvětily této problematice celou svou kariéru, většinou se ale soustředí jen na jeden dílčí aspekt. Vědci každým rokem vyprodukují tisíce stran výzkumných zpráv, jen zřídka však přinášejí informace vedoucí k léčbě či prevenci této obávané nemoci. Upírají snad všichni tito vědečtí pracovníci pozornost nesprávným směrem?

Výskyt rakoviny prsu je v současnosti vyšší než kdykoli dříve. Počet pacientek ve všech koutech světa stoupá a řešení je v nedohlednu. Vědecká komunita sice identifikovala řadu rizikových faktorů, přiznává však, že skutečná příčina rakoviny prsu zůstává záhadou, stejně jako před padesáti lety. Mnoho vědeckých pracovníků, jako například epidemiologové dr. Jennifer Kelseyová a dr. Marilie Gammonová ze Školy veřejného zdraví při Kolumbijské univerzitě (Columbia University School of Public Health), volají po novém přístupu a pohledu na tuto problematiku.

Ale podprsenky? Jak by mohly způsobovat rakovinu prsu?

Téměř nic není takové, jak se na první pohled zdá. Doufáme, že až dočtete tuto knihu, změníte svůj názor jak na nošení podprsenek, tak i na jiné životní návyky.

Tato kniha je založena na objektivních důkazech z lékařských výzkumů na poli rakoviny prsu provedených jinými vědci a z naší „Studie o vlivu podprsenek na vznik rakoviny prsu“ („Bra and Breast Cancer Study“ neboli BBC), pojednávající o přístupu, hodnotách a chování amerických žen ve vztahu k poprsí a nošení podprsenek. Jak sami uvidíte, vztah žen k jejich ěnadrům a podprsenkám do velké míry souvisí s rozvojem rakoviny prsu.

Každá přínosná studie se samozřejmě musí zakládat na nějaké teorii. K naší hypotéze, že nošení podprsenek může přispívat ke vzniku rakoviny prsu, jsme dospěli v okamžiku, kdy jsme si spojili fakta, jež spolu původně nijak nesouvisela. Výzkum rakoviny je zahlcen takovým množstvím podrobných informací, že bylo téměř nemožné nalézt potřebné souvislosti. Jakmile však do mozaiky umístíme poslední kamínek, zjistíte, že hledaná odpověď je nasnadě a měli jsme ji celou dobu přímo před očima.

Když jsme svou teorii ověřovali v praxi, výsledky byly ohromující. Vliv podprsenek na vznik rakoviny prsu se ukázal být ještě větší, než jsme původně předpokládali, a implikace našeho výzkumu v konečném výsledku dalece přesahovaly pole rakoviny.

Snad nejtěžším úkolem každého vědeckého pracovníka je zachovat si objektivitu a nepředpojatost. Záhady naší doby nemůžeme

vyřešit, dokud nám v cestě stojí sklony a tendence současné společnosti. Záhady ve skutečnosti existují jen proto, že náš naučený pohled na svět nutně podléhá řadě kulturních omezení. Záhady – a epidemie jako rakovina prsu – vznikají kvůli naší vlastní nevědomosti a nedostatku představitivosti.

Pro ilustraci uveďme příklad z dějin lékařství. V průběhu osmnáctého a částečně i devatenáctého století umíraly v některých částech Evropy rodičky i novorozeňata na horečku omladnic. Na infekci, jejíž příčinu se nedařilo tehdejšími lékaři odhalit, umírala v některých nemocnicích téměř polovina žen. Vznikla řada mnohdy velmi hlubokých a složitých teorií osvětlujících příčinu těchto úmrtí, dějiny však ukazují, že řešení bylo zcela jednoduché: lékaři si po pitvách a ošetřování jednotlivých pacientů nemyli ruce. Nevědomky tak roznášeli nákazu po porodnických odděleních v nejmodernějších nemocnicích té doby.

Stejně jako ostatní lidé, ani lékaři si tehdy neuvědomovali, že čistota a zdraví spolu neoddělitelně souvisí. To ostatně dokazuje, že i soudobí experti podléhají řadě zakořeněných kulturních přesvědčení. Složitě problémy mají často jednoduchá řešení, která obvykle souvisí se společenskými zvyky dané doby. Nejtěžším úkolem při hledání příčin nemocí sužujících lidstvo bylo vždy zachování nezaujatého, objektivního přístupu. Objektivita je ale stejně nepolapitelná jako pravda.

Všichni jsme obětmi své doby a našeho pohledu na dějiny. Pravda a to, jak ji vnímáme, je výsledkem omezeného, kulturně podmíněného chápání a často se mění stejně rychle jako naše zvyky. Z tohoto důvodu se lékařský výzkum setkává se stále novými obtížemi, ale ani ty nejsou vždy nepřekonatelné, jak brzy uvidíte. Vrcholem našeho úsilí je pozvednout se nad svá kulturní omezení, otevřít se novému pohledu na svět a objektivním pozorováním odhalit a odstranit existující překážky.

Jaké aspekty životního stylu a současné kultury mohou za to, že se mezi ženami jistých národností šíří epidemie rakoviny prsu? Při hledání odpovědi na tuto otázku budete nuceni kriticky přezkoumat

existující domněnky a běžné vzorce chování, jež utvářejí a definují způsob každodenního života drtivé většiny Američanů a obyvatel západního světa. Jak se otrásají pilíře soudobé kultury, lidé mohou mít tendenci podobné otázky zavrhnout jako irelevantní či příliš prosté. To lze očekávat: popření je charakteristickou reakcí provázející změnu hodnot a vzorců chování. Nikdo nechce sledovat, jak se tkanivo jeho kultury rozpadá pod zkoumavým pohledem.

Jestliže však chceme v chápání kulturně podmíněných onemocnění dosáhnout smysluplného pokroku, musíme se nad podobné reakce povznést. Se zručností chirurga musíme odhalit a odstranit ty aspekty naší kultury, které vyvolávají rakovinu prsu a nepříznivě působí na lidské zdraví.

Brzy zjistíte, že kritickému pohledu podrobíme právě kulturní přesvědčení a hodnoty související s módními trendy, v první řadě pak myšlenku, že nošení podprsenky nemá žádný dopad na zdraví. Podprsenky se staly neoddělitelnou součástí moderní západní společnosti a představa, že mají škodlivý vliv na prsní tkáň, nám tedy může připadat poněkud absurdní. Záhy však vyjde najevo, že z lékařského hlediska se jedná o zcela smysluplnou hypotézu, jejíž platnost potvrzují i výsledky naší studie, provedené na obyvatelkách Spojených států amerických.

Při psaní této knihy jsme si dali za úkol přinést v ní obsažené informace všem, kteří o ně mají zájem. Snažili jsme se co nejvíce vyhnout odborné lékařské terminologii, aby naši čtenáři knize snadno porozuměli i bez lékařského vzdělání. Postačí, když budete k následujícím informacím přistupovat bez předsudků a budete ochotni zvážit poskytnuté důkazy.

Hledání nepřítele

Dne 5. března 1991 jsme se spolu s mou ženou Somou začali věnovat výzkumu rakoviny prsu. Toho dne Soma objevila bulku ve svém prsu. Ještě horší bylo, že byla ve druhém měsíci těhotenství.

Tou dobou jsme pracovali v terénu na jednom z ostrovů Fidži a zkoumali jsme vliv západní medicíny a léků vyrobených farmaceutickým průmyslem na zdraví a životní styl místních obyvatel.

Fidži jsme si vybrali hlavně proto, že obyvatelé vesnic na jednotlivých ostrovech byli západní medicíně a uměle vyrobeným léčivům vystaveni do různé míry, a mohli jsme tedy provést srovnávací studii, jak na ně moderní lékařství působí. Kromě toho mluví většina obyvatel anglicky, a s vesničany jsme se tudíž snadno dorozuměli.

O podobném výzkumu jsem snil od začátku svého studia na vysoké škole. Vždy jsem si uvědomoval, že životní styl lidí ovlivňuje jejich zdravotní stav. Podle Světové zdravotnické organizace (World Health Organization, WHO) umírá sedmdesát až osmdesát procent obyvatel rozvinutých zemí na onemocnění způsobená špatným životním stylem. Zdálo se, že k pevnému zdraví zásadně přispívají zdravé životní návyky, čisté životní prostředí, výživná strava, pozitivní přístup k životu a dobrá tělesná konstituce. Mým úkolem bylo zkoumat vznik chorob ve vztahu ke všem těmto faktorům.

Tento přístup k chápání nemoci se v podstatě zakládá na otázce, co to znamená být lidmi. Biomedicínský výzkum a lékařství se táže: „Co jsou lidé?“ Otázka „kde lidé žijí?“ odráží význam studia životního prostředí, jež určuje podmínky, v nichž lidé žijí, včetně kvality jejich stravy, vzduchu a vody. Otázka „kdo jsou lidé?“ zkoumá lidské vzorce chování, hodnoty a přístup k životu, jednoduše řečeno životní styly.

Způsob, jakým lidé žijí, do velké míry určuje, zda budou jejich biologické potřeby v daném prostředí naplněny. Doufejme, že se nám příčiny různých onemocnění podaří odhalit právě studiem životního prostředí, lidské biologie a kultury. Lidem a jejich chorobám nemůžeme přeci správně porozumět, nevezmeme-li v úvahu jejich životní prostředí, životní styl, biologickou stavbu a funkce. Budeme-li na lidské bytosti a jejich onemocnění pohlížet z užšího úhlu pohledu, naše vnímání toho, co to znamená být lidmi, bude nutně omezené a poskytneme nám pouze částečné řešení aktuální problematiky nemoci.

NÁSTRAHY SPECIALIZACE

V současné době je naše vnímání sebe samých a světa, v němž žijeme, roztrženo výlučnou specializací. Vzdělávací systém ve Spojených státech amerických a většina profesí však specializaci podporuje. Na vysoké škole si musíte zvolit „hlavní obor“. V postgraduálním studiu se od vás očekává, že se ve své specializaci stanete odborníkem. V praxi jsou odborníci nuceni chránit svůj „rajon“ před jinými domnělými specialisty. Tak vzniká systém, ve kterém může být specialistou prakticky každý. Jednotlivé profese jsou od sebe ostře odděleny. Můžete být buď antropologem, nebo lékařem, biochemikem, nebo filozofem. Jestliže překračujete svou specializaci a badáte v jiných profesních oblastech, je to zpravidla považováno za neprofesionální.

Specializace má samozřejmě tu výhodu, že odborníci věnují pozornost pouze úzce vymezené profesní oblasti, a jsou tedy ve svém oboru skutečnými specialisty. Očekává se od nich, že budou dobře obeznámeni se všemi známými aspekty své profese a veškerými fakty, včetně praktických zkušeností. Na jejich vědomosti spoléhají pacienti trpící specifickými zdravotními obtížemi, stejně jako pacienti trpící rakovinou spoléhají na znalosti svého onkologa.

V lékařství i ostatních profesích jsou však výhody specializace zastíněny neschopností nahlížet na danou problematiku ze širšího úhlu pohledu. Přeneseně můžeme říci, že když se specialista soustředí na

jeden strom, ztrácí schopnost vnímat les jako celek. Rakovina je právě takovým lesem.

Na poli rakoviny působí mnoho odborníků. Biochemici studují molekulární procesy při rakovinných změnách na buněčné úrovni. Genetici zkoumají kód DNA, který může spouštět nekontrolované rakovinné bujení. Onkologové se specializují na léčbu rakoviny pomocí průmyslově vyrobených léčiv, ozařování a chirurgických zásahů. Na každý druh rakoviny se specializují jiní odborníci, a jak se pole rakoviny postupně rozšiřuje, všichni se stále pevněji drží vlastního výzkumu a léčebných postupů a jejich úhel pohledu se tak neustále zužuje.

Vždy jsem byl toho názoru, že čím širší úhel pohledu zvolím, tím větší pravdy se mi podaří odhalit. Jestliže se chcete dozvědět, jak funguje les, a budete podrobně studovat jeden strom, jeho mikroskopickou strukturu, genetickou stavbu a jiné detaily, bezpochyby získáte jisté vědomosti, nebudou však postačovat k tomu, abyste pochopili les jako celek. Museli byste také studovat vztahy mezi jednotlivými stromy, mezi stromy, jinými rostlinami a lesní faunou a vzít v úvahu působení slunečního svitu, deště, větru, půdy a dalších faktorů. Bude-li podrobně studovat jednotlivé aspekty bez souvislosti s ostatními, nikdy nemůžete les jako celek pochopit. Celek dalece přesahuje výčet jednotlivých částí. Při studiu jednotlivých částí nesmíme ztratit celek ze zřetele. Fungování celku odhalíme pouze studiem celého systému a teprve tehdy můžeme nahlížet na jeho jednotlivé části ze správné perspektivy. Kvůli výlučné specializaci však odborníci ve stále rostoucí míře zanedbávají funkci systému jako celku. To se odráží i v našem školství, neboť sami profesori jsou specialisty ve svých vymezených oblastech.

Lékařská antropologie, jedna z mála specializací, jež spojuje řadu vědeckých disciplín a poskytuje široký pohled na lidskou existenci, mě přitahovala právě proto, že se zabývá studiem systému jako celku. Jako lékařský antropolog využívám při svém studiu lidských nemocí znalosti z biochemie, medicíny a antropologie. Antropologie se věnuje studiu lidských společností, kultur, komplexních společenských

systemů, náboženských vyznání, praktik, ideologií a vzorců chování, které určují naši identitu. Bere v úvahu ekonomické skutečnosti, politické struktury ve společnosti, mocenské vztahy mezi pohlavími a různými společenskými skupinami, zvyky a obyčeje, hodnoty, postoje, stanoviska a vše, co nás činí lidmi.

Než jsem začal studovat antropologii, byl jsem biochemikem. Biochemie zkoumá miniaturní svět v buňkách. Pro biochemika představuje buňka zázračný stroj, který vyrábí a zpracovává tuky, sacharidy, bílkoviny, nukleové kyseliny, enzymy a další biomolekuly. Cenným přínosem biochemie v oblasti lékařství a lidského zdraví jsou právě podrobné informace o složitých buněčných procesech. Jestliže ale lidské bytosti studujeme na této podbuněčné úrovni, je to, jako bychom na ně nahlíželi z nitra. Antropologie na ně naopak nahlíží z vnějšku. Můžeme tyto dvě vědecké disciplíny nějakým způsobem propojit?

SPOJITOSTI MEZI SPECIALIZACEMI

Lékařství spojuje biochemii a antropologii a tvoří tak pilíř lékařské antropologie. Moderní lékařství vychází z biochemie a studuje širší systémy, v nichž probíhají biochemické reakce, nahlíží ale na lidské bytosti a jejich těla jako celek. Lékařství jsem studoval proto, abych lépe pochopil, jak lidské tělo funguje. Věděl jsem, že lidské bytosti jsou něčím větším než pouhým souhrnem jejich interních chemických reakcí.

Lékařská antropologie je poměrně mladým vědeckým odvětvím. Přestože se praktikuje již déle než sto let, termín lékařská antropologie se začal používat teprve v padesátých letech 20. století. Lékařští antropologové zkoumají kulturní faktory ovlivňující přístup ke zdravotní péči, vztah mezi poskytovatelem lékařské péče a pacientem jako kulturní fenomén a způsoby, jakými se odlišné kultury vyrovnávají s jistými zdravotními krizemi. Známá antropoložka Margaret Meadová vypracovala nyní slavnou lékařsko-antropologickou studii „Dospívání na Samoi“, ve které zkoumá, jak samojské dívky vnímají svůj

menstruační cyklus. Meadová chtěla zjistit, zda samojské ženy, stejně jako Američanky, zakoušejí ve spojitosti s menstruačním cyklem řadu nepříjemných emočních a tělesných symptomů.

Jedním z mých prvních lékařsko-antropologických projektů byla studie o vztazích mezi lékaři a jejich pacienty s ohledem na předepisování a užívání průmyslově vyrobených léků. V průběhu studia lékařství a biochemie jsem se dobře obeznámil s působením různých léků a jejich nežádoucími vedlejšími účinky. Jako lékařský antropolog jsem se zaměřil na mocenské struktury ve vztazích mezi lékaři a pacienty a jejich vliv na kvalitu sdílených informací.

V té době jsem začal se Somou spolupracovat na profesionální úrovni. Díky jejímu vzdělání a zkušenostem v oblasti životního prostředí a plánování měla obsáhlé vědomosti o vlivu chemických toxinů na lidské zdraví. Soma se také věnovala studiu antropologie a behaviorálních věd a zajímala se o kulturní faktory, na jejichž základě se lidé ochotně smiřovali s toxickým prostředím ve svých domovech a na pracovišti. Jako praktikující optik se podílela na péči o pacienty a během své dlouholeté praxe si povšimla, že lidem užívajícím jisté léky se zrak horšil rychleji, než bylo z hlediska jejich zdravotního stavu nutné. Jelikož pacienti potíže s viděním často hlásili jako nežádoucí vedlejší účinky, chtěla zjistit, zda za zhoršení zraku mohly samotné léky. Z rozhovorů s pacienty se dozvěděla, že lékaři nebo lékárníci téměř nikoho z nich o těchto vedlejších účincích neinformovali. Když jsem jí řekl o svém záměru provést studii o vedlejších účincích léků a komunikaci mezi lékaři a pacienty, přirozeně projevila zájem o spolupráci.

V průběhu rozhovorů s lékaři a pacienty jsme zjistili, že lékaři skutečně neposkytovali pacientům potřebné informace o vedlejších účincích léků a vyvolali tak zdravotní krizi, kterou jsme nazvali syndromem vedlejších účinků léků na předpis (Prescription Side Effect Syndrome). O výsledcích studie jsme veřejnost informovali prostřednictvím rozhlasu, přednášek a seminářů po celé zemi a začali jsme provozovat bezplatnou telefonickou poradnu o vedlejších účincích léků.

Jako antropology nás samozřejmě zajímalo, zda a do jaké míry se s podobnými obtížemi potýkaly jiné kultury. V rámci jedné z našich prvních srovnávacích kulturních studií jsme se tedy vydali na Fidži.

Je ovšem těžké řešit cizí potíže, když se znenadání musíte potýkat s vlastními. Když Soma objevila bulku ve svém prsu, naše životy se zhroutily jako domeček z karet. Věnovali jsme jejímu onemocnění veškerou pozornost a rozhodli se přistupovat k němu s rozvahou.

Když ve svém prsu objevíte bulku, vaší první reakcí bude strach a panika. Je to rakovina, nebo nezhoubný nádor, který zmizí sám od sebe? Mohli jsme nemoci předejít? Kde jsme udělali chybu? Proč se to stalo právě nám?

Mluvím v množném čísle, protože rakovina prsu nezasahuje pouze pacientku, ale i její rodinu a blízké. Situaci dále komplikovala skutečnost, že Somě bylo čtyřicet jedna let a byla těhotná. Novorozeně mělo být mým prvním dítětem a obávali jsme se, že podruhé by se Somě již nemuselo podařit otěhotnět. Jaký dopad bude mít Somina situace na zdravotní stav novorozence?

Se Somou jsme přemýšleli, jak problém řešit. Souhlasili jsme, že počkáme na výsledky vyšetření a pak se rozhodneme, jak dále postupovat. Naším hlavním požadavkem bylo, aby rizika léčby nepřevažovala nad výhodami. Pak jsem se vrhl na své lékařské knihy a přečetl si o rakovině prsu vše, na co jsem přišel. V lékařských knihovnách jsem se pídil po důležitých člancích. Nakonec jsem zjistil, že nikdo neví, co rakovinu prsu způsobuje. Vědci sice identifikovali jisté rizikové faktory, o skutečné příčině však nevěděli nic.

Abychom mohli nemoc léčit a předcházet jí, musíme znát její příčinu. Pokud příčinu neznáme, můžeme pouze léčit příznaky a doufat, že se znovu neobjeví. Nevíme-li, co nemoc způsobuje, nemůžeme si být jisti, že léčba pacientovi neuškodí. Jinými slovy, můžeme léčit symptomy, léčba však může vyvolat další komplikace.

Projevy nemoci, které ohrožují pacienta na životě, musíme samozřejmě odstranit. Sice neznáme příčinu rakoviny prsu, odmítnutí existující léčby však může vést k úmrtí pacientky. Zároveň je ale velmi

obtížné vybrat si z nabízených léčebných alternativ, když neznáme příčinu onemocnění.

To by ostatně nepředstavovalo takový problém, kdyby se dostupné léčebné alternativy nepojily s vážnými riziky. Někteří lékaři například tvrdí, že vitamin C může odvrátit nachlazení, pokud si jej vezmete hned, jak se objeví první příznaky. Vitamin C vám neuškodí, i kdyby se nejednalo o nachlazení, ale sennou rýmu. Jestliže léčba nemůže uškodit, není důvod se jí vyhýbat. Platí to však i pro léčbu rakoviny?

Léčba rakoviny se v první řadě skládá z chemoterapie, ozařování a chirurgických zákroků. Chemoterapie využívá toxické chemické látky, které samy mohou způsobovat rakovinu. Pro těhotnou Somu taková léčba nepřipadala v úvahu. Přijatelné nebylo ani ozařování, je totiž známo, že i ono způsobuje rakovinu a nadto velmi vyčerpává a oslabuje pacientčin organizmus. Postiženou prsní tkáň a lymfatické uzliny bylo samozřejmě možné odstranit operativně, nezamlouvaly se nám však následky ve formě otoků paže a trvalých změn na Somě zevnějšku. Moderní chirurgie sice využívá šetrnější metody, které jsou pro organizmus pacientky méně zatěžující, ztráty prsu se však děsí každá žena.

Když jsme si uvědomili, že lékaři tyto postupy nabízejí, aniž by znali příčinu rakoviny prsu, rozhodli jsme se hledat jiné možnosti.

HLEDÁNÍ LÉČBY

Po možných řešeních jsme začali pátrat na poli alternativní medicíny. V průběhu dvacátého století alternativní medicína nabídla řadu způsobů, jak rakovinu léčit. Doporučuje se mimo jiné vitamin A, beta-karoten, vitamin C, žraločí chrupavka, amygdalin, česnek, jíl, různé byliny a léčivé rostliny jako lapacho, list pouštního keře (*Larrea mexicana*), jetel, lopuch a jiné. Někteří renomovaní odborníci na alternativní medicínu slaví s těmito léčebnými postupy ohromné úspěchy. Jiní dosahují přinejmenším pochybných výsledků. Všichni však